

Наталія Богданець-Білоskalенко

завідувач науково-дослідною
лабораторією гринченкознавства,
доктор педагогічних наук
Інституту філології Київського
університету імені Бориса Грінченка

**Біографічні нариси Бориса Грінченка як джерело вивчення історії
української літератури ХІХ ст.**

У статті згадується видана Університетом Грінченка багатотомна спадщина Бориса Грінченка. Закцентовано увагу на літературознавчому аспекті діяльності митця. Зокрема, на його біографічних нарисах, оповіданнях про знаних письменників ХІХ ст.

Ключові слова: Борис Грінченко, біографічні нариси, письменники.

Наталія Богданець-Білоskalенко **Биографические очерки Бориса Гринченко как источник изучения истории украинской литературы ХІХ ст.**

В статье упоминается изданная Університетом многотомное наследие Бориса Гринченко. Акцентировано внимание на литературоведческом аспекте его деятельности. В частности, на его биографических очерках, рассказах о известных писателях ХІХ в.

Ключевые слова: Борис Гринченко, биографические очерки, писатели.

Bohdanets-Biloskalenko Natalia, Doctor of Pedagogical sciences, the Head of the Scientific-and-research laboratory of Hrinchenko studies of Kiev Grinchenko University

Biographical essays by Borys Hrynchenko as as a source of research into the history of the 19th century Ukrainian literature

In the article Borys Hrynchenko's heritage issued by the University is considered. The philological aspect of the author's literary activities is emphasized, notably his biographical essays and narratives about renowned authors of the 19th century.

Keywords: Borys Hrynchenko, biographical essays, authors.

У травні вшановуємо Бориса Грінченка, бо саме 6 травня 1910 р. він відійшов у Вічність. А згодом на довгі-довгі роки був свідомо забутий, заборонений радянською владою. Київський університет імені Бориса Грінченка активно популяризує ідеї та спадщину свого духовного лідера. Зокрема, на виконання

Постанови Верховної Ради України від 4 липня 2012 р. «Про відзначення 150-річного ювілею Бориса Грінченка» науковцями науково-дослідної лабораторії грінченкознавства Університету підготовлено до друку багатотомне видання творів Бориса Грінченка. Так, з 2013 року опубліковано 7 томів. Серед них: *«Педагогічна спадщина»* (у 2-х книгах), *"Народопросвітня спадщина"* (у 2-х книгах), *"Етнографічна спадщина"* (у 3-х книгах). Влітку вийде друком *фольклористична та літературознавча спадщина*. Готується до друку том *мовознавчої, публіцистичної та три томи епістолярію*. Керівником проекту є ректор Університету Грінченка Віктор Огнев'юк, науковий редактор – Василь Яременко. Кожне видання містить ґрунтовну передмову та має розлогі примітки і коментарі упорядників.

Кожен том містить пізнавальну, цікаву, здебільшого маловідому інформацію та може прислужитися вчителям, студентам, науковцям. Так, матеріали *«Педагогічної спадщини Бориса Грінченка»* дають уявлення про стан української освіти в кінці XIX – початку XX ст., у публікаціях Грінченка порушується питання розвитку української мови, навчання і національного виховання в українських школах. Схарактеризовано становище тогочасного вчителя.

Зібрання *«Народопросвітня спадщина»* містить статті Б.Грінченка про популярну літературу кінця XIX – поч. XX ст., його оповідання, перекази, життєписи письменників і нариси для народного читання. Народопросвітні твори Грінченка, як зразки популярної літератури, будуть цікавими і для читачів сьогодення.

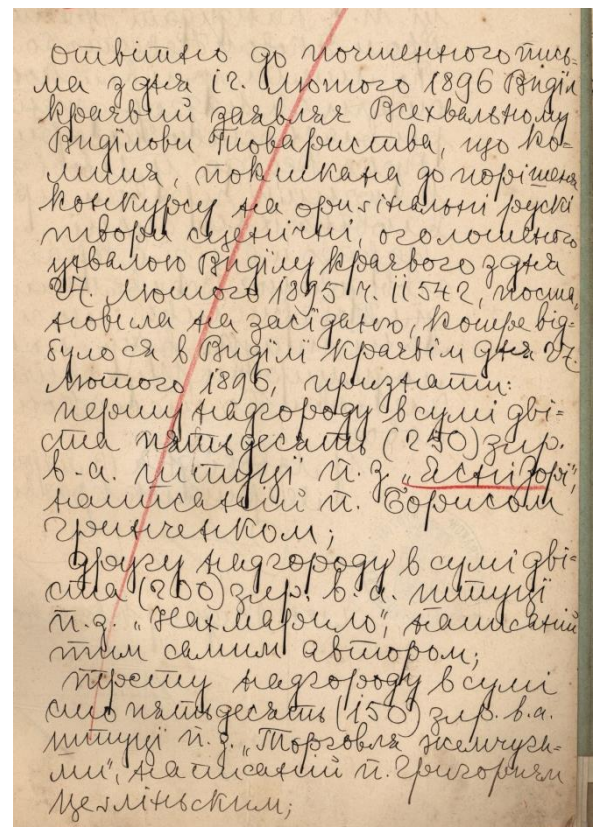
Для ознайомлення і вивчення народних вірувань, мудрості, світогляду, моралі, побуту, звичаїв, традицій, обрядовості українського народу стане в пригоді вчителям та науковцям *«Етнографічна спадщина Б.Грінченка»*. Етнографічні матеріали, зібрані Грінченком вперше перевидуються за 120 років. Краще сприйняти рецепцію етнографічних праць Б.Д.Грінченка, думок провідних вчених про роль і значення етнографії як науки допоможуть вміщені в книзі передмови, додатки та примітки.

Борис Грінченко відомий сучасному читачеві як педагог, письменник, літературо- та мовознавець, автор «Словаря української мови», що налічує 68

тисяч слів, перекладач, драматург, фольклорист та етнограф. І все це одна людина – Борис Грінченко, якому було відведено короткий вік – 47 років. З-поміж творів для молодшого читача відомі «Олеся», «Украла», «Кавуни», «Дзвоник», «Каторжна» та інші. Розуміючи важливість казки в дитячому вихованні, створює віршовані оповідання та віршовані казки. Сюжети для цих творів брав із народних джерел.

Для дорослих пише повісті «Сонячний промінь», «Під тихими вербами», «На розпутьті», «Серед темної ночі» та ін. Свої твори Борис Грінченко підписував різними псевдонімами: Вартовий, Іван Перекотиполе, Василь Чайченко, Вільхівський та іншими.

Цікавою і малодослідженою є діяльність Грінченка у драматургії. Його перу належать п'єси «Ясні зорі», «Нахмарило», «Миротворці», «Степовий гість», «Серед бурі». До речі, дві перші п'єси Грінченко подавав на конкурсу Львів, що на той час належав до Австро-Угорської імперії. Конкурсна кращий драматичний твір був оголошений 1896 року Крайовим відділом та театральним комітетом. І що цікаво – Грінченко отримав першу премію за п'єсу

«Ясні зорі» та грошову винагороду у 250 злотих. Другу премію – знову ж таки отримав Б. Грінченко за п'єсу «Нахмарило». І, відповідно, грошову винагороду у 200 злотих. Це підтверджують документи зі Львівського архіву, на які натрапила автор цієї статті (див. фото).

Перу Грінченка належить низка біографічних нарисів про Івана Котляревського, Григорія Квітку-Основ'яненка, Івана Нечуя-Левицького, Леоніда Глібова, Євгена Гребінку (він їх називав оповіданнями) та рецензії на твори українських письменників, біографічні нариси. Ці матеріали у повному

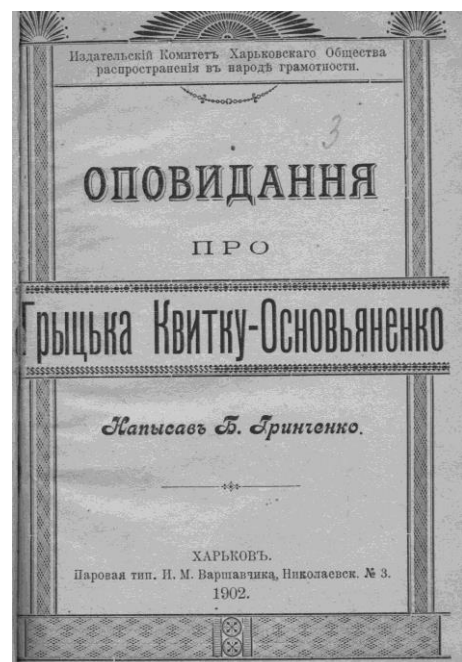
обсязі входять у книгу «Літературознавча спадщина Б.Грінченка», яка готується працівниками науково-дослідної лабораторії грінченкознавства до друку влітку.

Грінченко дбав про освіту простого народу. З цією метою він створює видавництво дешевої просвітньої літератури у Чернігові, де перебував на посаді у земстві 8 років. У біографічних нарисах Грінченко у доступній формі описував маловідомі факти з життя письменників. Він їх називає оповіданнями, адже адресатом його розповіді був народний читач. Вчений Мирон Кордуба народопросвітні книжечки Бориса Грінченка вважав найпотрібнішими для народу і найкращими народопросвітні твори Грінченка з популяризації українського письменства.

«Книжечки «Іван Котляревський», «Григорій Квітка» і «Оповідання про Є. Гребінку» – се перлини нашої популярної літератури. ... Оповідання захоплюють, зацікавлюють читача, і водночас змальовують реальний образ життя названих письменників та правильну оцінку їх значення в нашій літературі. ... Спосіб, у який автор уміло пояснює незрозумілі слова читачеві і взагалі, названі оповідання можуть бути взірцем для всякого, хто береться писати книжки для народу» [5, с. 25].

Увагу читача хочу спинити на «Оповіданні про Грицька Квітку-Основ'яненка» Б. Грінченка, видане у 1902 р. Складається воно з двох частин – біографічної та літературознавчої, писане простою, доступною мовою.

Б. Грінченко у перших двох розділах детально спиняється на подробицях дитячих літ та періоду становлення Квітки. З яких дізнаємося, що любив Квітка музику і театр, грав на флейті. Чорити роки пробув монастирі, але полишив, повернувся додому. Дбав

про створення школи для дівчат та нею опікувався. Згодом на основі тієї школи зробили Інститут шляхетних дівчат.

Брав участь в аматорському театрі. Певний час Квітка відповідав за створений у 1812 році постійний театр у Харкові. За його ініціативи актором Щепкіним було вперше поставлено «Наталку Полтавку» І. Котляревського.

Літературному аналізу творів Г.Квітки-Основ'яненка присвячено третій розділ «Українські писання», у якому критик доступно простому читачеві повідомляє про становлення Григорія Квітки як письменника, аналізує і коментує твори Квітки. До речі, бабуся Б.Грінченка була двоюрідною сестрою Г.Квітки-Основ'яненка.

У четвертому розділі «Останні роки» розкриває особистість самого Григорія Квітки, акцентуючи на його простоті, людяності, толерантному ставленні до підлеглих і бідних людей. Та найцікавіше, коли Квітка одного разу отримав листа з віршем «До Основ'яненка» і промовив: «Оце так! Хтось мудро написав і всю правду описав. Хто ж такий?» [2, с.38]. Під віршем стояв підпис: *Перебендя*. Хотілося Квітці дізнатися хто це, бо дуже сподобався вірш. Та невдовзі Тарас Шевченко надсилає йому свого Кобзаря. «Ось тоді вже Квітка і здогадався, що то Шевченко йому вірш надіслав, а тільки підписався Перебендею» [2, с.39].

В написаних Б.Грінченком «Гребінчиних байках» у 1890 році та згодом у «Оповідання про Євгена Гребінку» 1902 року критик аналізує байки Є. Гребінки, а власне, подає дохідливий коментар-пояснення, оскільки пам'ятав про адресата – простий народ. Грінченко наводить байки повністю, допомагаючи читачеві усвідомити мораль байки.

У розлогій статті «Іван Левицький (з приводу 25 років його діяльності письменницької)» Борис Грінченко аналізує творчість І. Нечуя-Левицького. Зокрема, аналізує повісті: «Дві московки», «Баба Параска та баба Палажка», «Кайдашева сім'я», «Микола Джеря», «Хмари», «Над Чорним морем», «Бурлачка». Борис Дмитрович детально аналізує мову творів, характеризує образну систему: «Левицький легко вміє переходити від трагічного до комічного і, примусивши читача плакати на Немидориною або над Ганниною долею, він кидає його у безмірний сміх, оповідаючи про бабів Палажку та Параску. <...> Не

менш добре уміє добродій Левицький намалювати й людей» [1]. Він міг не так вдало дати психологічний аналіз, чи вималювати концепцію, але «щодо типів або нарізних малюнків, то він тут майстер» – зауважував у статті Б. Грінченко.

Підсумовуючи, автор критичного нарису наголошує: «Левицький дуже національний письменник. Коли хочете бути народним, – радив колись Білинський, то не старайтеся такими бути, – пишіть як почуваете, і коли ви носите в своїй душі почування народні, то будуть ваші писання народні (національні). І добродій Левицький не намагається конче бути народним, але почування, пластика тільки Українцеві лежать в його душі, і ось через що від кожного його твору так і віє нашими степами-лісами, нашими селами-садками, нашою піснею – і це виявляється навіть і в найдрібніших деталях» [1].

Проте Б. Грінченку болять і питання національного характеру, тому він наприкінці статті з запалом згадує про тогочасну інтелігенцію, яка не цікавиться своєю історією, традиціями, літературою. Попри те, «що ми мали і Володимира Святого, і автора «Слова о полку Ігоровому», і Сагайдачного, і Шевченка <...> – наша інтелігенція й досі застається попихачем у інтелігенції московської» [1]. Вдається до аналізу історичних обставин розвитку країни після Хмельниччини і Великої Руїни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грінченко Б. Іван Левицький (з приводу 25 років його діяльності письменницької). – Ін-т рукопису НБУВ, Ф.І, № 33617.
2. Грінченко Б. Оповідання про Грицька Квітку-Основ'яненка. – Харків, 1902. – 39 с.
3. Грінченко Б. (Вільхівський). Гребінчині байки (Невеличкі замітки одного з читачів) // Правда. – 1890. – Т.1. – Вип. 1. – Жовтень. – С.44-60.
4. Грінченко Б. Оповідання про Євгена Гребінку / Б.Грінченко. – Петербург, 1902. – 36 с.
5. Кордуб М. Народнопросвітня діяльність Бориса Грінченка // На могилу Бориса Грінченка. Три промови. – Чернівці, 1910. – С. 21-26.